

THE NESTING OF ROSE-COLOURED STARLINGS (*PASTOR ROSEUS*) ON THE HORTOBÁGY IN 1994

Dr. Gábor Kovács

Abstract

**G. Kovács: The nesting of Rose-coloured Starlings (*Pastor roseus*)
on the Hortobágy in 1994**

All of the major invasions of Rose-coloured Starlings in Hungary have taken place in the first half of this century in the eastern part of the Hungarian Great Plain. The Hortobágy core area hosted large numbers of breeding birds in 1907 and in 1948. Other breeding areas discovered in 1925–26, 1932–33, etc. have been inside or very close to the geographical boundaries of the Hortobágy (Karcag, Nádudvar, Hajdúböszörmény). Straggles and small groups of this species have occurred almost annually since the mid 1970s. Between 550–600 pairs of Rose-coloured Starlings bred at five different places on the Hortobágy in 1994, and another 500–600 non-breeding birds occurred at the same time. The present work discusses the conditions and numbers of birds at the different breeding colonies and gives details on some of the less known behavioural patterns of the Rose-coloured Starling.

Introduction

Invasions by Rose-coloured Starlings (*Pastor roseus*) and the different breeding and behaviour patterns have been described in detail by *Schenk*, who summarized his observations after every invasion year in detailed studies. He tried to find a connection between drought, the invasions of locusts and the appearance of this bird species. His data and conclusions are still valid (*Schenk, 1907, 1929 and 1934*) and his observations on breeding and feeding and especially on the recovery data of his bird ringing are still cited (*Glutz-Bauer, 1994*). Sixty years have passed, however, since the last publication by *Schenk*. The Rose-coloured Starlings occupied their breeding sites under totally different conditions in 1994 compared to previous invasions. The purpose of the present work is to illustrate those differences. Behaviour and feeding is also discussed when it concerns additional information to *Schenk's* already cited works. Data collected in personal communications with members of the Hortobágy Nature Conservation Society have been added to my own observations. I wish to thank *László Ecsedi, Zoltán Ecsedi, Sándor Konyhás, Attila Szilágyi* and *János Tar* and colleagues from the Hortobágy National Park for their assistance. In addition, special credit should be given to *István Fintha, Anikó Szabó, Zolt Végvári, Lajos Szabó* and *Szilvia Gőri*, who supplied me with their censusing and other data on the population.

Observations of the Rose-coloured Starlings between 1977 and 1994

Years of drought and invasions of locusts have occurred frequently during the last 15 years but an invasion of Rose-coloured Starlings was not recorded during this period. However, individual Rose-coloured Starlings and small flocks occurred every year from mid May to the end of June, sometimes in the company of Starlings (*Sturnus vulgaris*).

My first record from the Hortobágy was on May 25 1977. A flock of 11 birds was observed flying through Kunmadarasi-puszta (Kovács, 1979). I collected another ten records of the species before 1985, mainly from the southern grasslands of the region, and always of small groups from 2–30 individuals (Kovács, 1988).

The species was also recorded frequently by others, moreover, in 1984, a family with four apparently recently fledged juveniles was recorded at Mátá in addition to the 30–40 individuals seen regularly in the area. This observation suggested a successful nesting in the neighbourhood (Fintha and Kovács, 1988).

The number of records from the northern part of Hortobágy (Bagota, Daraksa, Kis-szeg) increased in the 1990s, and birds showed up more and more frequently in the area of Tiszafüred and Tiszacsege. Dozens of observers were on the look out for this bird in these years and thus it seems to be most unusual to have only one record from 1993, especially as this was a year with large invasion of locusts.

A number of observations have also been made in the eastern parts of the Bihar region (Pocsaj, Kismarja).

The 1994 invasion

On May 25th, 1994, 25 birds were seen on the Hortobágy and 112 birds at Biharkeresztes. These newly arrived flocks visited vineyards and orchards and fed on ripening, but sometimes still green cherries. The birds showed up in the outskirts of Debrecen (Kismacs), in Tiszafüred-Kocs, in Balmazújváros and in Hajdúszoboszló on June 5th, and there were also records from Békés and Tokaj. On June 5th I heard that Rose-coloured Starlings were singing, copulating and carrying nesting material under the eaves of the buildings of a sheep farm at Daraksa in the north of the Hortobágy (S. Konyhás and J. Tar, pers.com.).

The next colony was established 10 km south-west of here at the Nagy-Kecskés cattle farm. Three further colonies were established on June 16th, 19th and 26th some 28–30 km south of the first colony, one in factory pig farm, one in a deserted Russian military camp and one in the various ruined buildings of a farm centre. The birds did not occupy these colonies on masse, it was clear from the behaviour of the birds that they were in different phases of breeding. Some of the pairs had already finished their nests, while the newcomers were still in search of an appropriate cavity, carrying grass, straw, pieces of lucerne, feathers, leaves, twigs or pieces of

reed in their bills. I witnessed how they colonized the farm centre at Mihályhalma. The main barn was occupied first, followed by the hayloft, the slate roofs of the goose pens and a small weighing-house. They did not leave out the lavatory building, either.

The birds had some difficulties in occupying the buildings with tiled roofing, even though they were attracted by the 2–3 cm large holes underneath the tiles. They tried to force their bodies through by poking their heads into the holes while their legs slipped on the surface of the tiles.

Nesting was only successful in four out of the five colonies, because the 200 birds at the pig farm disappeared for some reason immediately after they had finished building their nests.

Description of the different colonies

Daraksa sheep farm

This was the first colony where the birds started to build nests. The birds occupied the eaves of the large sheep sheds, the cavities of the broken border tiles of the thatched roof and ventilation funnels. The birds sang from the roof, the lightning conductors and from surrounding trees. 15 nestboxes were also placed out for the birds by *János Tar* and his colleagues. Three were occupied by the Rose-coloured Starlings. The occupation of the farm may have been motivated by the presence of a large colony of Stalings which was already breeding on the buildings. The birds occupied three of the sheep-sheds and a smaller shelter built for the shepherds. Feeding birds followed the sheep flocks, especially during the rearing of their nestlings. In addition to the 70–80 nesting pairs we occasionally counted 200–210 birds, which indicates that not every bird was actually nesting. I came to the same conclusion at the other colonies, too. The number of nesting pairs and the total number of birds are both indicated therefore in the discussion of the different colonies.

Nagy-Kecskés cattle farm

While the habitat in Daraksa is planted with trees and the grassland broken by woodland, most of the grassland around Kecskés is free of trees with woods only at its western border (Völgyes, Ohat) around 2–3 km from the farm. Four, large sized brick-pens roofed with tile (3) or slate (1), one large house, a few thatched stables (derelict to different extents), a cement silo-pit, a very large yard with 10–12 haystacks and several straw-stacks, stockyards and fountains make up the farm. There are large fields of lucerne and sunflowers next to the yard, while the area is bordered by an alkali puszta (pasture for the cattle) and the Western Main Canal. There is a large mulberry tree by the house. It is well known that this fruit is one of the favourite food items of Rose-coloured Starlings.

The birds occupied all the buildings with tile or slate roofs, nesting under the eaves, in holes in the walls and underneath the panelling of the walls built to protect against damage by bull-calves. They also nested inside the pens, entering the building through broken windows or through missing or open doors. The birds zigzagged around anyone entering, like bats. The birds sat, searched for nest material and copulated on the sweep-well and even on the ground between the buildings which was covered in a crust of manure. They managed to sit comfortably on the stems of large hemlocks (*Conium maculatum*) and nettles (*Urtica dioica*). When the nestlings became mobile, they were fed on the rim of the walls or at the base of the walls where the juveniles ran around like mice and hid in weeds while making their rough calls. At the arrival of parents with food they flew up onto the weeds or the rim of the wall with much noise.

The flocks of 50–80 parent birds which commuted between their nests and the grazing herd of bulls looked spectacular. The birds searching for food amongst the animals even when the Hungarian Grey Cattle bulls just lay around.

The nesting population (130–150 pairs) was sometimes joined by non-breeding birds. The maximum count was 320 birds at one time.

Nádudvar, pig farm at Ser-zug

This farm saw the strangest nesting of the Rose-coloured Starlings. The birds occupied the holes beneath the slightly sloping corrugated slate roofs. They entered from the edge of the eaves and started to nest in six of the buildings. Between June 25–28 the whole colony of 200 pairs disappeared, the birds deserting freshly built nests. This was the only colony that did not have any grassy steppe in the neighbourhood, only an old lucerne field, large patches of wasteland, ploughed fields, a road and the sewage ponds of the pig farm. It should be mentioned that this was the place where I saw the birds most frequently taking baths. They used the water in a shallow ditch alongside the road. The maximum number at the farm was 430–450 birds.

Borzas, deserted Russian military camp

Since 1990 buildings once occupied by the staff and personnel of a bombing area have been empty. The birds had many nesting opportunities here. The canteen with its corrugated slate roof was occupied first by 22–25 pairs, followed by the flat roof of accommodation buildings, the kitchen and the garage buildings. The barracks and the building of the watchman personnel still guarding the settlement were avoided by the birds. Poplar trees scattered around the camp were favourite singing posts of the birds. The birds left the colony in all directions since alkali grasslands, nearby wasteland, hayfields and the dyke of the River Hortobágy were equally rich in food sources.

The 80 breeding pairs were sometimes supplemented by around 230 non-breeders. These birds seemed to use the military camp as a roost, since they arrived at sunset and performed a noisy concert in the poplar trees.

The deserted status of the camp, the vigilant guards and the vicious security dogs secured absolute peace for the birds. (It is perhaps ironic that some of the colonies studied by *Schenk* had to be protected with the involvement of the militia.)

Mihályhalma, farm centre

This colony was established last, on June 26th, but turned out to be the largest with 300 pairs nesting here. The largest flock of adult birds was recorded also here with 1000 counted on a nearby feeding ground before the eggs had hatched in the nests. A wide variety of nesting opportunities were found by the birds here, too. Most of the birds entered the holes and slots in the larger buildings. Some occupied air-funnels and gaps in the barn wall. I found the occupation of two goose pens unusual, because the birds were nesting on top of the walls and in the corner of ledges while the holes underneath the corrugated slate roofs of the buildings (less than 1 m high from the ground) were used as entrances to the pens.

The birds commuted between the nesting and feeding sites usually in groups of 5–20 individuals and returned with their bills full with locusts. The birds preferred to feed near a grazing flock of sheep some 0.5 km away, but also frequented a lucerne field near Eperjeshalom and areas with weeds on wasteland. According to observations with *Prof. Antal Festetics*, the Rose-coloured Starlings mixed with the many thousands of Starlings which followed the sheep and collected food around the animals. They did not, however, take off with the flushed Starlings.

The roadsides and the mown sides of the ditches were also visited by flocks. The birds were mostly ignored by the local inhabitants, the owners of the farm only complained about the disturbance caused by the steady stream of birdwatchers. The farm manager made an interesting observation: he complained about birds flying onto the handle-bar of his scooter to watch themselves in the rearview mirror and defecating on the seat of the scooter before taking off. The personnel of the farm did not mind that the birds used the bath of the geese and sheep troughs for drinking and bathing.

It was striking that here at Mihályhalma buildings inhabited by humans were not occupied by the birds, even though the unkempt, deficient roofs seemed to be appropriate for nesting.

Some data on the life history of Rose-coloured Starlings

Nesting material and its collection

At Kecskés and Daraksa I recorded that the birds were tearing off the leaves of pigweed (*Chenopodium sp.*), orache (*Atriplex sp.*) and archangel (*Lamium sp.*) and sometimes the leaves of poplar or willow trees and carrying

these to their nests which already had eggs in them. At Kecskés one bird picked 5–6 cm long pieces of grass while walking around, and when its bill was filled with a clump of grass returned to the nest. Whole, dried out pieces of *Sclerochloa dura* together with their roots were taken to nests, as were pigeon and Jackdaw feathers, and even pieces of paper. 20–25 cm long pieces of reed, weed and twigs caused difficulties for the birds and were often dropped.

Feeding

Enormous masses of grasshoppers were present on the Hortobágy this year, however numbers did not exceed the numbers of 1993. On the other hand, species rarely seen before occurred in large numbers. A blackish coloured specimen was identified by Dr. István Rácz as *Celes variabilis*, a species found on the short grass alkali sheep pastures, mainly on the vegetation of *Artemisia maritima*. This grasshopper, along with some other smaller species, was often the prey of Rose-coloured Starlings. The birds carried 4 or 5 of the smaller or 2 to 3 of the medium-sized specimens at one time in their bills. I used a telescope for the observation of their food collection at Borzas and saw the birds bringing one, sometimes two large green grasshoppers to their nestlings. These large insects were cracked and chewed before being served.

When searching for food in lucerne or high-grown weeds the birds jumped spectacularly on top of the 0.5 m tall plants to collect their prey. They sometimes sat on the top of these plants in order to look around.

Juveniles followed their parents to mulberry trees.

Behaviour at the nesting site

The birds hardly ever fought with each other. This happened only when newcomers tried to enter places already occupied or some other birds tried to steal nesting material. Singing, courting males sometimes got into conflict with other males for short periods.

The nesting of Rose-coloured Starlings together with Kestrels on Kecskés was a stunning phenomenon: the nests of the two species were 2 m apart underneath the wall protection board. The three Kestrel juveniles did not disturb the Rose-coloured Starlings at all.

There was a strong movement of raptors at both of the colonies in the northern Hortobágy. While Kestrels (*Falco tinnunculus*) and Red-footed Falcons (*Falco vespertinus*) were ignored, the appearance of a Hobby (*Falco subbuteo*) or a Saker Falcon (*Falco cherrug*) caused panic: the birds stopped singing and calling, and stayed quiet for some minutes after that. Birds sat on top of the roof or on the lightning-conductors and looked around with anxiety. They often watched Imperial Eagles, (*Aquila heliaca*) Marsh Harriers (*Circus aeruginosus*) and even Cranes (*Grus grus*) in fear, but egrets and Spoonbills, (*Platalea leucorodia*) which often flew through Kecskés, were totally ignored.

The colouration of males, females and juveniles

Almost all of the breeding males glittered in beautiful rose colours, but only about half of the females had such plumage. There were individuals with pale worn pink or pale pinkish grey plumage and with transient shades giving the impression of immature individuals. The crest of the latter were also truncated and insignificant.

Juveniles that had left the nest were pale mouse-grey and had pale bills. Dr. Antal Festetics and I noticed that there were nestlings with light flesh coloured legs and ones with dark reddish brown legs in the same nest to a ratio of cca. 50–50%.

By July 19th some adults showed the marks of the basic plumage: the pink breast and belly became pale with sparse dark markings. By the beginning of August the number of birds with such worn plumage had increased significantly, especially on birds with families.

Nature conservation

Although the birds were very tame at their nesting sites, they were not harassed by local inhabitants, in fact, they were almost totally ignored by them. Unorganized groups of birdwatchers, tourists, campers and other people caused much more disturbance at these colonies. The colony at Daraksa was particularly exposed as it was easily accessible by bus or car from the nearby main road. A cordon and posted signs around the colony would have helped to keep visitors at a distance where the birds would not have been disturbed but observation with binoculars could have been still comfortable.

In case the birds return to nest next year (such invasions can be expected to last for a couple of years) than visits to colonies by the public needs some organization, at least within the boundaries of the Hortobágy National Park.

The many ruined buildings scattered around the Hortobágy serve the nesting needs of Rose-coloured Starlings very well. Thus, further nesting sites do not have to be created as they are ready for the next invasion. If a farm or building is already occupied by the birds, then the erection of nestboxes or the quick piling up of bricks or adobes may provide further nesting possibilities. The materials for and extent of such work, however, needs to be specific to the actual conditions at the time.

Irodalom – References

- Fintha, I.–Kovács, G. (1988):* Pásztormadár. In: *Haraszthy, L. (szerk.): Magyarország madárvendégei.* 144–146.
- Glutz von Blotzheim, U. N.–Bauer, K. M. (1994):* Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Bd. 13. Wiesbaden, AULA Verlag. 2115–2145.
- Kovács, G. (1979):* Pásztormadár megfigyelése. *Aquila*, 85: 152.

- Kovács, G. (1988): A Hortobágy madárvilágának ökofaunisztikai vizsgálata. In: Tóth, A. (szerk.): Tudományos kutatások a HNP-ben. 113–208.
- Schenk, J. (1907): Az 1907 évi sáskajárás a Hortobágyon és a madárvilág. *Aquila*, 14: 223–275.
- Schenk, J. (1929): A pásztor madár 1924–26 évi megjelenése Magyarországon. *Aquila*, 34–35: 104–121.
- Schenk, J. (1934): A pásztor madár 1932 és 1933 évi fészkelési inváziója Magyarországon. *Aquila*, 38–41: 121–152.

Author's address:
Dr. Gábor Kovács
Nagyiván
Bem apó u. 1.
H-5363

A pásztor madár (*Pastor roseus*) 1994. évi fészkelése a Hortobágyon

Dr. Kovács Gábor
Hortobágyi Nemzeti Park

A pásztor madár-inváziókat, a különféle költési módokat, viselkedésüket hazánkban mind ez idáig legrészletesebben Schenk Jakab vizsgálta, aki egy-egy nagyobb beözönlésük és fészkelésük után alapos tanulmányt publikált. Összefüggést keresett az aszály, a sáskajárások és madarunk megjelenése között. Adatai, következtetései ma is helytállóak (Schenk, 1907, 1908, 1929, 1934). Fészkelésbiológiai, táplálkozási megfigyeléseit, de különösen az általa megjelölt madarak visszajelentéseit a legfrissebb európai kézikönyvek is idézik (Glutz-Bauer, 1994).

Schenk említett legutolsó tanulmánya óta 60 év telt el, amely a Hortobágy felett nem múlt el nyomtalanul. A pásztor madarak költőhelyeiket a 60–80 évvel ezelőtt leírtakhoz képest egészen más környezetben választották. Jelen közleményben elsősorban ennek ismertetése a célom. A madarak viselkedését, táplálkozását a Schenk Jakab által leírtaktól eltérő esetekben mutatom be. Az anyag feldolgozásában a saját megfigyeléseim mellett felhasználtam a Hortobágyi Természetvédelmi Egyesület tagjainak szóbeli közléseit. Ezúton is köszönetemet fejezem ki Ecsedi László, Ecsedi Zoltán, Konyhás Sándor, Szilágyi Attila és Tar János felé. A Hortobágyi Nemzeti Park munkatársai közül Fintha István, Szabó Anikó, Végvári Zsolt, Szabó Lajos, Gőri Szilvia volt segítségemre adatközlésekkel, számlálással, melyért nekik is köszönetet mondok.

Pásztor madár-megfigyelések a Hortobágyon 1977–1994 között

Aszályos évek, kisebb-nagyobb sáskajárások gyakran felléptek e másfél évtized alatt, de inváziószerű pásztor madár-beözönlést nem észleltünk. Nagyon figyelemreméltó azonban, hogy május közepétől június végéig mindegyik évben előfordultak kisebb csoportok, néha pedig magányos egyedek, olykor seregélyek közé vegyülve, nagyrészt viszont inkább azoktól elkülönülve.

Első megfigyelésem 1977. máj. 25-én, a Kunmadarasi-pusztán átrepülő 11 példány volt (Kovács, 1979). Ezt követően 1985-ig még további 10 alkalommal láttam, mindig 2–30 példány közötti kis csoportokban, főleg a déli pusztákon (Kovács, 1988).

Gyakran észleltek más megfigyelők is ilyen kóborlókat, sőt 1984-ben a rendszeresen látott 30–40 példányon kívül Mátá környékén 1 pár frissen kirepült 4 fiókáját vezette, ami közeli fészkelésére utalt. (*Fintha–Kovács, 1988*).

A 90-es években az észak-hortobágyi adatok száma jelentősen nőtt (Bagota, Daraksa, Kis-szeg), de mind többször bukkantak fel Tiszafüred, Tiszacsege területén is. Tucatnyi megfigyelő járt rendszeresen a ritkaságnak számító madár után ezekben az években, ezért tartom nagyon különösnek, hogy a sáskáktól hemzsegő 1993-as esztendőben minden szorgos keresgélés ellenére is csak egyetlen megfigyelési adata volt!

A Hortobágyon és tágabb környékén kívül több pásztor-madár-észlelés történt még a kelet-bihari térségben (Pocsaj, Kismarja) is.

Az 1994-es invázió lezajlása

Május 25-én, egy nap alatt került a szemünk elé 25 példány a Hortobágyon és 112 példány Biharkeresztesen. Ezek a frissen érkezett csapatok a szőlőskerteket, gyümölcsfákat látogatták és az éppen csak érni kezdő, néhol még egészen zöld cseresznyét ették. Június 5-ig felbukkantak Debrecen külterületén (Kismacs), Tiszafüred-Kócson, Balmazújváros és Hajdúszoboszló területén, de híre jött, hogy Békés megyében, sőt, Tokaj környékén is látták őket.

Június 5-én jött az első közlés arról, hogy az észak-hortobágyi Daraksa juhtelepén a pásztor-madarak a hodályokra szállva erősen énekelnek, párzanak, majd fészekanyagot hurcolnak az eresz alá. (*Konyhás S. és Tar J. szóbeli közlései.*)

Egy hét múlva az alig 10 km-re délnyugatra levő Nagy-Kecskés-tanya bikaistállóin alakult ki a második telep. Június 16-án, 19-én és 26-án az elsőtől 28–30 km-rel délre, Nádudvar határában további 3 fészektelepe létesült, egy sertéskombinátban, egy elhagyott szovjet lágerben és egy tanyaközpont különféle lepusztultságú épületein. Hogy a telepek elfoglalása nem egy időben zajlott, azt jól lehetett észlelni a fészeképítés különböző fázisaiban levő madarak viselkedésében. Egyes párok már kész fészkekkel rendelkeztek, míg az új jövevények még csak kísérleteztek egy-egy rést, zugot találni, csőrükben füvet, szalmát, lucernaszálat, tollat, falevelet, gallyacskákat, nádszálak darabját hordozva. Szemtanúja voltam, hogy két, egymást követő napon miként népesült be velük Mihályhalma tanyaközpont. Először a nagy magtár, majd a szénatároló, a hullámpalás libahodályok, egy kis mázsaház következett, de nem hagyták ki még a WC épületét sem.

Nehezen boldogultak a sima cseréptetőn, pedig még a cserepek alatti 2–3 cm-es résekbe is megpróbáltak beférkőzni: fejüket bedugva, a tetőn meg-megcsúszó lábakkal furakodtak befelé. Végül az öt telep közül négyben volt sikeres költés, mert előttünk megmagyarázhatatlan okokból a sertéstelepi mintegy 200 pár a fészekrakás után hirtelen letűnt.

Az egyes fészkelőhelyek ismertetése

Daraksai anyajuhtelep

Itt volt a legelső fészekrakás. A nádtető, cseréppel szegett, nagyméretű hodályok eresze alá, továbbá a töredezett cserépszegély réseibe, a szellőzőkürtők mellé telepedtek. A tetőn, a villámhárítón és a fákon egyaránt énekeltek. *Tar János* és társai 15 db deszkaodút is kihelyeztek számukra az eresz alá akasztva, melyek közül 3-ban költöttek is a madarak, de fészekanyagot valamennyibe hordtak. Felmerült az a gyanú, hogy a megtelepedésükben szerepet játszhatott a már itt költő népes seregély-

(*Sturnus vulgaris*) állomány és a szintén laza telepben itt költő csőka (*Corvus monedula*) párok és a nagy számban itt fészkelő házi galambok (*Columba livia domestica*) vonzó hatása is. A pásztor madarak három nagy hodályban és egy kisebb pásztorszállásban telepedtek meg. A táplálkozni járó madarak a juhnyájakat is követték, főleg a fiókanevelés időszakában. A 70–80 fészkelő páron kívül esetenként jóval többet, 200–210 madarat is számláltunk, amely arra enged következtetni, hogy nem minden hozzánk érkezett pásztor madár költött a Hortobágyon. Ugyanezt tapasztaltam a többi helyen is, ezért azok ismertetésekor szintén közlöm mindkét számot.

Nagy-Kecskés-pusztai bikagulyatelep

Míg a daraksai élőhely egy gazdagon fásított, erdőkkel szabdaltszerű terület, Kecskés-pusztának túlnyomó része fátlan gyep, melyet csak nyugat felől határolnak erdők (Völgyes, Ohat), a tanyától 2–3 km-re. Négy, nagyméretű, cseréppel (3) és palával (1) fedett téglahodály, egy nagy lakótanya, néhány rozoga, a leromboltság különféle fokozatait mutató nádtetős istálló, egy betonfalú silógödör és egy igen nagy szérű, 10–12 széna-, több szalmakazallal, no meg karámok, kutak találhatóak itt, sűrűn egymás mellé építve. A szérű mellett lucernatábla és napraforgó, míg dél felé már szikes puszták (a bikagulya legelője) és a Nyugati-főcsatorna határolja. A lakóháznál egy hatalmas eperfa áll, melynek termése közismerten kedvelt pásztor madár-táplálék.

Madaraink a cserepes és a palás tetőzetű épületeket egyaránt megszállták. Az ereszek alatt, de a falak lyukaiban, a falakra szerelt bikaelhárító deszkaborítás alatt, sőt, a hodályok belső terében is költöttek, ahová a kivert ablakokon, a hiányzó vagy nyitott ajtókon át jutottak be. A benti homályban a belépő embert szinte denevérek módján cikázták körül. A karámokon és a hodálytetőn kívül a kútágason, meg az épületek közötti, trágyakéreggel borított térség talaján is üldögéltek, fészekanyagot keresgéltek, pázítottak is. A hatalmasra nőtt bürök (*Conium maculatum*) és csalán (*Urtica dioica*) szárait is kényelmesen felültek. Fiókáikat – azok mozgékonyvá válásakor – az épületek ablakaiban, a fal párkányán, de sokszor a falak tövében etetgették. Utóbbi helyen az egérként surranó, de igen jámbor fiatalok a gazban bújkáltak, gyakran hallatva recsegő hangjukat, majd a táplálékkal érkező madárszülő hangjára nagy lármát csapva repültek fel a dudvák száraitra, vagy az épületfal peremére.

Különleges látványnak számított, amikor az öreg madarak 50–80-as csapatokban jártak a legelésző bikagulya közé. A lusta magyar szürke bikák gyakran lehevertek, de a madarak akkor is köztük keresgéltek.

A 130–150 párnyi költőállomány olykor kissé gyarapodott az ide kóborlókkal, maximum 320-at számláltam.

Nádudvari Ser-zug sertéstelep

A legfurcsább fészkelésre itt került sor: madaraink a hullámpalával fedett, alacsony, enyhe lejtésű tetők alá bújtak be. A hullámpala íve alá az ereszcatornák széléről jutottak be. Összesen 6 épületben kezdtek fészkelni. Sajnos, ez a 200 párból álló fészkelőállomány június 25–28. között teljesen eltűnt, otthagyták a megépült fészkeket. Ez volt az egyetlen olyan kolónia, ahol pusztagyep nem volt a szomszédságban, csak előregedett lucernás, jókora parlagok, szántók, műút és a sertéstelep szennyvízderítő tavai. Megemlítem, hogy az összes költőhely közül itt láttam a legtöbbször a pásztor madarakat fürödni: egy út menti kis gödör vizét használták. A maximális egyedszám 430–450 példány volt.

Az 1990 vége óta üresen álló épületeket egykor a bombázótér őrei, kezelői, az irányító-személyzet és persze a tisztjeik lakták. A pásztormadarak igazán sokféle lehetőség között válogathattak. Először kb. 22–25 pár lepte meg a kantin hullámpalás épületét, majd a romladozó, lapos tetős tiszt lakások, konyha, telephely következett a sorban. A legénységi körletet nem kedvelték és a lakott őri épületet sem foglalták el. A laktanyában kiszáradófélben levő nyárfák kedvelt éneklőhelyeik voltak. Minden irányban kijártak táplálék után, mivel a szikes gyepek, a közeli parlagok, kaszálók és a Hortobágy-folyó gátja egyaránt jó táplálkozóhelyet biztosítottak számukra.

A mintegy 80 fészkelő pár létszáma a kóborlásan idelátogatókkal maximum 230-ig emelkedett. Ezek a jövevények a nyárfákat megülve tartottak lármás éneklőkoncerteket, főként alkonyat tájban, így az volt a gyanúm, hogy alvóhelyül használják a laktanyát.

A lezárt objektum, a bizalmatlan, éber őrk és a szigorú kutyák teljes nyugalmat teremtettek madarainknak. (Ne feledjük: *Schenk Jakab* idejében egyes telepek őrzését a csendőrség bevonásával oldották meg.)

Mihályhalmai tanyaközpont

Ez a június 26-án, tehát legkésőbb elfoglalt telep lett a legnépesebb: kb. 300 pár költött. Ugyanitt, a közeli pusztai táplálkozóhelyükön láttam a legnagyobb csapatot, mintegy 1000 példányt, mely csupa öreg madárból állt, (még fiókák kikelése előtt). Költési viszonyaik a lehető legváltozatosabbak voltak (lásd előbb). A legtöbb madár a nagyobb épületek tűzfalairól járt be a fali lyukakba, résekbe, de a magtár szellőzőit, falhasadékait is elfoglalták. Különös volt a két alacsony libahodály megszállása, ahol a hullámpalás toldaléképületek alacsony, alig 1 m-es eresze alatt berepülve a belső falakra, párkányok zugaiba fészkeltek. A táplálékért járó madarak 5–10–20-as, olykor még nagyobb csoportban közlekedtek, odafelé természetesen üresen, visszafelé pedig sáskákkal teli csőrrel.

Szívesen jártak a kb. fél kilométerre levő birkalegelő juhai közé, de látogatták az Eperjeshalom alatti lucernást, a parlagokon nőtt nagy dudvát is. *Prof. Festetics Antallal* itt figyeltük meg, hogy a juhokat követő többezres seregélycsapattal is együtt mozogtak és táplálkoztak, amíg azok a nyájnál tartózkodtak. A megriadt, elrebbenő seregélyeket viszont nem követték.

Az útszéleket, a kaszált árokparkokat is csapatokban lepték el. A lakosság a madarakat jóformán figyelemre sem méltatta, a libatelep tulajdonosai is inkább a folyton érkező madarászok miatt akadékoskodtak. Tőlük származik a legfurcsább „lakossági” megfigyelés is: a telepvezető nehezményezte, hogy az árnyékba állított motorkerékpárjára rászállnak a pásztormadarak, nézegetik magukat a tükörben, majd távozás előtt lerondítják a jáművet. Azt viszont nem bánta senki, hogy a libák fürdető medencéjét és a juhok itatóvályúját a madaraink is használják ivásra és hűsítő fürdésre.

Itt Mihályhalmán tűnt fel, hogy az emberek által lakott tanyaépületeket nem használták a pásztormadarak, bár „kócos” és hiányos tetőzetük nagyon alkalmas lett volna fészkelésre.

Néhány újabb adat a pásztormadarak életéről

Fészekanyag és gyűjtése

Kecskésen és Daraksán észleltem, hogy madarunk libatop (*Chenopodium sp.*), laboda (*Atriples sp.*) és árvacsalán (*Lamium sp.*) leveleit, olykor kisebb nyár- és fűzleveleket tép le a tojásos fészkebe viszi. Kecskésen láttam, hogy a pásztormadár gyaloglás közben a fűszálakból 5–6 cm-es darabkákat csíp le, amíg csőre meg nem telik a keresztben álló kis fűcsomóval, ekkor fészkebe szállítja. A kőperje (*Sclerochloa dura*) kiszáradt és gyökerestől kifordult egész példányát elvitte, de hurcolt galamb- és csókatollakat, sőt, rongyot és papírdarabkákat is. A 20–25 cm-es náddarabok, dudvaszarak és gallyak már nagy nehézségeket okoztak neki, ezekbe repülés közben bele-beleakadt, sokszor el is dobtá.

Táplálkozás

A Hortobágyon az idén rendkívül nagy sáskatömegek mutatkoztak. Ezek létszáma ugyan nem múlta felül az 1993-as évet, de újdonságként olyan fajt is láttunk, meglepően nagy számban, melyet nem nagyon észleltünk korábban. A Konyhás S. által befogott feketés színű példányt Dr. Rácz István volt szíves meghatározni: *Celes variabilis* volt, mely a rövid fűvű szikes birkalegelőn, legtöbbször a szíki üröm (*Artemisia maritima*) állományán hemzsegett. Pásztormadaraink ebből és az apróbb fajokból egyaránt rengeteget fogtak. A kis testű sáskákból 4–5, a közepesekből 2–4 példányt vittek el egyszerre a csőrükben. Borzason teleszkóppal figyeltem élelemhorlásukat, ekkor láttam, hogy egy-egy (nagy ritkán 2) testes zöld szöcskét is hoznak néha fiókáiknak. Ezeket a jókora rovarokat 3–4 helyen erősen megroppantva, szinte csőrükkel „megrágva”, teljesen élettelen állapotban hozták a fészkeikhez.

A lucernában vagy a magas gazban kutató madarak mozgásában az volt a feltűnő, amikor a közel félméteres növényre felugorva kapták el zsákmányukat. Egy-egy virágzó lucernára, vagy gyomnövényre néha körülmélelés végett is felültek. Kecskésen a kirepült fiókák madárszüleikkel az eperfát is felkeresték.

Viselkedés a költőhelyen

Egymással ritkán civódtak. Esetenként az újonnan jött madarak próbáltak behatolni a már foglalt helyekre, néha pedig fészekanyagot csentek. Az éneklő, udvarló hímek olykor az odaérkező másik hímekkel kerültek rövid konfliktusba.

Meghökkenítő volt a kecskési telepükön, hogy vörös vércsével költöttek együtt: az egyik hodály falvédő deszkarácsa alatt a két faj fészke kb. 4 m-re volt egymástól, anélkül, hogy a vércsepár és kirepült 3 fiókája a legkevésbé is zavarta volna a pásztormadarakat.

Mindkét észak-hortobágyi telepen erős volt a ragadozómadarak mozgása. De amíg a vörös vércse (*Falco tinnunculus*), kék vércse (*Falco vespertinus*) jelenlétével a pásztormadarak mit sem törődtek, kabasólyom (*Falco subbuteo*) vagy kerecsensólyom (*Falco cherrug*) átrepülésekor nagy riadalom támadt: hirtelen elcsendesedett a folyton hangzó ének és ricsaj, percekig egy hangjuk sem volt. Tömegesen ültek fel a tetőgerincekre, villámhárítóra és aggódva figyeltek. Félénken lesték az átrepülő parlagi sast (*Aquila heliaca*), rétihéját (*Circus sp.*), darut (*Grus grus*), de nem törődtek a Kecskésen oly gyakran átszálló kócsagokkal (*Egretta alba*), kanalasgémekkel (*Platalea leucorodia*).

Míg a költésben részt vevő hímek szinte mindegyike szép rózsaszínben pompázott, a tojóknak alig a felét láttuk ilyennek. Fakó, „ütöttrózsaszín”, piszkoshalványszürke színű egyedek, átmeneti jelleget mutató árnyalatúak, ivaréretlen hatást keltők is akadtak. Az ilyeneknek az üstöke is csökkent, jelentéktelen volt.

A kirepült fiókák halvány, barnasegérszürkek, világos csőrűek voltak. Ami nagyon különösnek tűnt: *prof. Festetics Antallal* megfigyeltük, hogy egyazon fészekaljban világoshússzínű és sötét, pirosbarna lábszínű egyedek egyaránt vannak, fele-fele arányban.

Július 19-és már akadt olyan öreg madár, mely nyugalmi tollazatúnak látszott: a kifakult rózsaszín mellén és hasán néhány ritka, sötét sávozással. Augusztus eiején ezek száma már feltűnőbben gyarapodott, főleg a családot vezető öreg madarakon.

Természetvédelmi kérdések

A költőhelyén szelíd, bizalmas madarat a lakosság zaklatásától nem kellett félni, mivel alig vettek róla tudomást. Annál nagyobb zavarást jelentettek a különféle szervezésben, de leginkább spontán módon odaözönlő külföldi madarászok, kirándulók, turisták, táborozók és egyéb idegenből jött kíváncsiak. Ezek a tömegek főleg a könnyű helyen, országút szélén álló, busszal, autóval jól megközelíthető Daraksát sújtották. A Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság részéről célszerű lett volna egy kis táblával és kötélkordonnal illően távol tartani a látogatókat, olyan távol, hogy távcsővel még kényelmesen szemlélődjének, de a madarakat már ne zaklathassák.

Ha a jövőben megismétlődik a pásztor madár invázió (miként a régi időkben, most is számíthatunk több éven át tartó mozgalomra), akkor a költőhelyeken, legalább a védett nemzeti parki területen belül, egy minimális látogatási rendet be kell tartani.

Madaraink költési igényeit jól szolgálják a Hortobágyon szerteszét romladozó lepusztult épületek, hodályok. Ilyeneket tehát nem kell előregyártanunk, készen várják a következő inváziót. Ha viszont már megszállnak egy-egy helyet, ott költőládákkal, galambducyszerű sokrekeszes tákolmányok kihelyezéseivel, téglavályograkás gyors felhalmozásával növelhetjük a fészkelési lehetőségeket. Ennek anyagát, módszerét és mértékét mindig a helyi viszonyok alapján célszerű megválasztani.